СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
„ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“
СВИЩОВ

Катедра „Индустриален бизнес
и предприемачество“

СБОРНИК

с доклади от кръгла маса

ИНДУСТРИАЛНИЯТ БИЗНЕС И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ

16 октомври 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Сборник с доклади от кръгла маса:

ИНДУСТРИАЛНИЯТ БИЗНЕС И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ

16 октомври 2026 г.

Академично издателство „Ценов“
Свищов, 2026

Организационен комитет:
доц. д-р Сергей Найденов
гл. ас. д-р Явор Станев
гл. ас. д-р Ивайло Костов
ас. д-р Александър Личев

Редакционен съвет:
Проф. д-р Атанас Атанасов
проф. д-р Анета Денева
проф. д-р Любчо Варамезов
доц. д-р Сергей Найденов
доц. д-р Искра Пантелеева
доц. д-р Емил Николов

Рецензенти:
проф. д-р Анета Денева – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
проф. д-р Любчо Варамезов – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
доц. д-р Сергей Найденов – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
доц. д-р Искра Пантелеева – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*
доц. д-р Емил Николов – *Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов*

Сборникът с пълните текстове на докладите е изготвен и публикуван в рамките на дейностите по повод 90-годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов.

Авторите носят цялата отговорност за изразените мнения и становища, за обосноваността, достоверността и оригиналността на своите материали.

© Академично издателство „Ценов“ – Свищов

ISBN 978-954-23-2692-2

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS

Collection of Papers from the Round Table:

INDUSTRIAL BUSINESS AND ENTREPRENEURSHIP AMIDST GLOBAL TRANSFORMATIONS

16 October 2026

Academic Publishing House „Tsenov“
Svishtov, 2026

Organising committee:
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Head Assist. Prof. Yavor Stanev, PhD
Head Assist. Prof. Ivaylo Kostov, PhD
Asst. Prof. Alexander Lichev, PhD

Editorial committee:
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Prof. Aneta Deneva, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Assoc. Prof. Emil Nikolov, PhD

Reviewing committee:
Prof. Aneta Deneva, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*
Assoc. Prof. Emil Nikolov, PhD – *D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov*

Full paper proceedings book is designed and published as part of the activities under the 90th anniversary of the D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov.

All authors are fully responsible for the views and opinions expressed, as well as for the validity, reliability, and originality of their papers.

© Academic Publishing House „Tsenov“ – Svishtov

ISBN 978-954-23-2692-2

СЪДЪРЖАНИЕ

КАЧЕСТВОТО КАТО КАТЕГОРИЯ **10**
Анета Денева

МАНИПУЛИРАНЕТО НА РАБОТНОТО МЯСТО – ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА СТУДЕНТИТЕ **19**
Венета Христова

СОЦИАЛНИЯ КАПИТАЛ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ – ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ СРЕД МЛАДИ БЪЛГАРСКИ ПРЕДПРИЕМАЧИ **34**
Любчо Варамезов, Любомир Николов

ТЕОРИИ И МОДЕЛИ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИЯ УСПЕХ **42**
Любчо Варамезов, Любомир Николов

УПРАВЛЕНИЕ НА ЧОВЕШКИЯ ФАКТОР В ГРАЖДАНСКАТА АВИАЦИЯ **49**
Галина Тодорова

ПРЕДПОСТАВКИ ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ПРОИЗВОДСТВЕНИ ПРЕДПРИЯТИЯ КАТО ДОСТАВЧИК НА МАЛКИ ТЪРГОВСКИ ФИРМИ **55**
Даниел Павлов, Виолета Янколова-Али

ОТ ЧОВЕКОЦЕНТРИЗЪМ КЪМ КОГНИТИВНА АВТОНОМИЯ – КОНЦЕПТУАЛИЗИРАНЕ НА ИНДУСТРИЯ 6.0 В ЕРАТА НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ **60**
Емил Николов

ПРЕДПРИЕМАЧЕСКИ ИНОВАЦИИ ЧРЕЗ КРЪГОВИ МОДЕЛИ – НОВИ БИЗНЕС ВЪЗМОЖНОСТИ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ **73**
Искра Пантелеева

РОЛЯТА НА ИНТЕЛИГЕНТНИТЕ ЦИФРОВИ ЕКОСИСТЕМИ В ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **80**
Кремена Маринова-Костова

ТЕХНИЧЕСКИЯТ ПРОГРЕС И ИНОВАЦИИТЕ ВЪВ ФИЛОСОФСКИ КОНТЕКСТ **86**
Пламен Павлов

ДИГИТАЛНИ ИНОВАЦИИ В ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА И УПРАВЛЕНИЕТО НА РИСКА В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **95**
Радосвета Кръстева-Христова

ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ -КРИТИЧЕН ПРЕГЛЕД И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА В УСЛОВИЯТА НА ПЪЛНОПРАВНО ЧЛЕНСТВО В ЕВРОЗОНАТА **103**
Сергей Найденов, Добрин Ганчев

ВЛИЯНИЕ НА ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ В ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ ВЪРХУ ЕЛЕКТРОННИТЕ ПРОДАЖБИ: ЕВРОПЕЙСКО СРАВНИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ **114**
Симеонка Петрова

СТРУКТУРНИ ПРОМЕНИ НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ ПО ИЗТОЧНИЦИ НА ЗАМЪРСЯВАНЕ **123**
Стела Касабова

РАЗВИТИЕ НА ЕЛЕКТРОННАТА ТЪРГОВИЯ В ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ ПРЕРАБОТВАЩАТА ПРОМИШЛЕНОСТ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ ПРЕЗ ПЕРИОДА 2016–2025 г. **131**
Зоя Иванова

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА ПРОИЗВОДСТВЕНИТЕ ПРОЦЕСИ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **141**
Ивайло Костов

ИДЕНТИФИЦИРАНЕ НА СЛАБИТЕ МЕСТА В ИНСПЕКТИРАНИЯ ОБЕКТ **149**
Надежда Цветкова

IMPROVEMENTS IN ENTERPRISE OPERATIONS MANAGEMENT RESULTING FROM THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE **156**
Stefan Kalpachev

ОПТИМИЗИРАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА ПОЛИТИКА В ОБЛАСТТА НА МЕЖДУНАРОДНАТА ТЪРГОВИЯ С БИОЛОГИЧНИ РЕСУРСИ **163**
Цветелина Кабакчиева

ПРЕКИ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ В БЪЛГАРИЯ - ДИНАМИКА И ЗНАЧЕНИЕ ЗА ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ **169**
Явор Станев

РАЗВИТИЕ НА ПАМУКОПРОИЗВОДСТВОТО В БЪЛГАРИЯ **176**
Александър Личев

ОСНОВНИ ПОДХОДИ ЗА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ТРУДОВАТА МОТИВАЦИЯ В КОНТЕКСТА НА МРЕЖОВОТО ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ В ОРГАНИЗАЦИЯТА **185**
Анелия Станева

РАЗВИТИЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА – ОБХВАТ И СЪДЪРЖАТЕЛНИ КОМПОНЕНТИ **191**
Деница Гъркова

ОРГАНИЗАЦИОННО УЧЕНЕ И ESG ИНТЕГРАЦИЯ ЧРЕЗ ИГРОВО-БАЗИРАНО ОБУЧЕНИЕ **198**
Десислава Белева-Димитрова

ПРИЕМЪТ НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНА КОНКУРЕНЦИЯ: ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И КОНТРОЛНИ МЕХАНИЗМИ **208**
Диана Маринкова

ИНОВАЦИОННО РАЗВИТИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЯТА В УСЛОВИЯ НА ПРЕХОД КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0 ..... **214**
Захари Пенев

ОСОБЕНОСТИ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА **222**
Калин Борисов

ТЕОРЕТИЧНИ МОДЕЛИ ЗА ИНОВАЦИОННО РАЗВИТИЕ НА ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ **230**
Калин Борисов

АНАЛИЗ НА НОРМАТИВНАТА БАЗА И НА КОЛИЧЕСТВАТА ПУСНАТО НА ПАЗАРА ЕЛЕКТРИЧЕСКО И ЕЛЕКТРОННО ОБОРУДВАНЕ **237**
Калин Карев

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД ПРОЕКТНОТО ФИНАНСИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ **248**
Мария Иванова Павлова-Кондрова, Любка Минчева Илиева

ПАЗАРНО РАЗВИТИЕ НА БИОБАЗИРАНИТЕ ИНДУСТРИИ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНИ ТРАНСФОРМАЦИИ **255**
Преслав Георгиев

УПРАВЛЕНИЕ НА ЗНАНИЕТО В БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА **262**
Стела Маринова, Любчо Варамезов

ЗЕЛЕНИ ТЕХНОЛОГИЧНИ ИНОВАЦИИ И СТОЙНОСТ НА ФИРМАТА В КИТАЙСКИЯ ИНДУСТРИАЛЕН СЕКТОР: МОДЕРИРАЩАТА РОЛЯ НА ФИНАНСОВИТЕ ОГРАНИЧЕНИЯ **270**
Синюе Ду

РОЛЯТА НА КОНТРОЛА ЗА НАСЪРЧАВАНЕ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В ЗЕМЕДЕЛИЕТО ЧРЕЗ ФИНАНСОВОТО ПОДПОМАГАНЕ ПО ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ В РАМКИТЕ НА ОБЩАТА СЕЛСКОСТОПАНСКА ПОЛИТИКА **283**
Снежана Парушева-Ламбева

ПРЕХОД НА БЪЛГАРИЯ КЪМ ИНДУСТРИЯ 5.0 ..... **296**
Тихомир Георгиев

ПЛАНИРАНЕ НА ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В ИНДУСТРИАЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ – РЕЗУЛТАТИ ОТ ЕМПИРИЧНО ИЗСЛЕДВАНЕ В ОБЛАСТ ВАРНА **303**
Явор Каравелски

ESG ЕФЕКТИВНОСТ И СТОЙНОСТ НА ФИРМАТА ПРИ ПАЗАРНО ПОГРЕШНО ОЦЕНЯВАНЕ: ДАННИ ОТ ИНДУСТРИАЛНИЯ СЕКТОР НА КИТАЙ **310**
Ян Фу

ЕВРОПЕЙСКА СТРАТЕГИЯ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ И ВНЕДРЯВАНЕ НА МАЛКИ МОДУЛНИ РЕАКТОРИ В ЕВРОПА - ПРАВНИ, ПОЛИТИЧЕСКИ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ ЗА БЪЛГАРИЯ **323**
Албена Белянова, Борислав Боев

ФОРМИРАНЕ НА ПЪРВОНАЧАЛНА ПРЕДПРИЕМАЧЕСКА ГРАМОТНОСТ У ПЪРВОКЛАСНИЦИТЕ В КОНТЕКСТА НА РЕАЛНА ПАЗАРНА СРЕДА **334**
Милка Венкова

ВЛИЯНИЕТО НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА ВЪРХУ УПРАВЛЕНИЕТО И РАЗВИТИЕТО НА СЪВРЕМЕННИЯ БИЗНЕС **340**
Даяна Пламенова Лучева

ДИГИТАЛНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ КАТО СРЕДСТВО ЗА ОПАЗВАНЕ И ПОПУЛЯРИЗИРАНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО……...383
Димитрийка Чакова

ВНЕДРЯВАНЕ НА КРЪГОВА ИКОНОМИКА И ЗЕЛЕНИ ТЕХНОЛОГИИ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВ БИЗНЕС **357**
Милена Христова

ТЕХНИЧЕСКИЯТ ПРОГРЕС И ИНОВАЦИИТЕ ВЪВ ФИЛОСОФСКИ КОНТЕКСТ

Доц. д-р Пламен Павлов[1]

Резюме: *Техническият прогрес и иновациите винаги имат различно измерение, в т.ч. икономическо, обществено и философско. Докато икономическата теория ги разглежда като двигател на растежа, философията поставя въпроси за познанието, човешката автономия и моралната отговорност, свързани с тях. При изкуствения интелект като елемент на техническия прогрес, тези въпроси се концентрират още по-остро, пораждайки противоречиви позиции. В отговор на това философската мисъл постепенно преминава от чисто теоретичен анализ към практически решения, като етично проектиране на технологиите, международна регулация и дългосрочна отговорност към бъдещите поколения.*

Ключови думи: *технически прогрес, иновации, технологична промяна, философия*

JEL: O30, O33, O40

TECHNICAL PROGRESS AND INNOVATION IN A PHILOSOPHICAL CONTEXT

Assoc. Prof. Plamen Pavlov, PhD

Abstract: *Technical progress and innovation always have different dimensions, including economic, social and philosophical. While economic theory considers them as a driver of growth, philosophy raises questions about knowledge, human autonomy and moral responsibility related to them. With artificial intelligence as an element of technological progress, these questions are concentrated even more sharply, giving rise to contradictory positions. In response, philosophical thought gradually moves from purely theoretical analysis to practical solutions, such as ethical design of technologies, international regulation and long-term responsibility towards future generations.*

Key words: *technical progress, innovation, technological change, philosophy*

JEL: O30, O33, O40

1. Въведение

От древността до днес, обикновено всяка по-значима стъпка в развитието на науката и техниката променя начина, по който хората живеят, общуват, работят и възприемат света. През годините техническият прогрес и иновациите са се утвърдили като важни фактори за трансформацията на обществото, икономиката и човешкото мислене. Развитието на индустриалните технологии, информационните системи и съвременната дигитална среда предопределиха съществени промени в начина на производство, комуникацията и социалната организация. Освен това техническият прогрес и иновациите често са разглеждани като едни

[1] pavlov@ue-varna.bg ; Икономически университет – Варна.

от най-важните фактори за успех на различните бизнес единици и важен инструмент в конкурентната борба между компаниите на пазара. Нещо повече, редица учени и изследователи ги считат за много значими за развитието на човешката цивилизация. Тук трябва да спомена Robert Solow (1956) и неговият неокласически модел на икономически растеж; Paul Romer (1986) и „Ендогенната теория за растежа“, която той разработва; Nathan Rosenberg & David Mowery (1991), които аргументират, че технологиите са основен двигател на икономически растеж и много други.

Наред с практическите си измерения обаче, тези нови технологии и иновации имат и значимо философско отражение, тъй като поставят въпроси, свързани с природата на познанието, границите на човешките възможности и етичната отговорност при тяхното използване. Философията не само анализира влиянието на техническия прогрес върху човека и обществото, но и изгражда концептуална рамка за осмисляне на връзката между наука, техника и ценности. В този контекст взаимодействието между новите технологии, иновациите и философската мисъл се превръща в ключов аспект от развитието на модерната цивилизация.

Настоящият доклад има за цел да разгледа техническия прогрес и иновациите от гледна точка тяхното значение за развитието на обществото, някои основни философски възгледи по проблема и предизвикателствата, които възникват пред човечеството в ерата на бързо развиващите се технологии, в т.ч. и на изкуствения интелект.

2. Технически прогрес, иновации и отражение във философската мисъл

Под технически прогрес обикновено се разбира непрекъснат процес на усъвършенстване на средствата за производство, комуникация и организация на обществения живот. Той почти винаги е свързан с научното познание и с внедряването на иновации, които променят икономическите, социалните и културните отношения. Според Nathan Rosenberg (1982), един от малкото много известни учени, които дават конкретно определение за технически прогрес, той представлява „определени видове знания, които правят възможно производството на по-голям обем или качествено по-добра продукция при дадено количество ресурси“.

В пряка връзка с техническия прогрес, трябва да се обърне внимание и на иновациите. В днешно време те безспорно са много важен елемент за постигане на икономическа мощ и растеж. Един от първите, които систематично разработват иновациите като икономическо понятие, Joseph Schumpeter (1934) счита, че те представляват осъществяване на нови комбинации на производствените фактори, които стимулират

икономическото развитие. След него и особено през последните 40-50 години, техническият прогрес и иновациите са задълбочено изследвани от огромен брой учени, специалисти и практици. Нещо повече, основните трудове на няколко от нобеловите лауреати за икономика през годините, касаят техническия прогрес и иновациите, като през 1987 наградата е получена от Robert Solow за приноса му към теорията за икономическия растеж, а през 2018 от Paul Romer за интегриране на технологичните иновации в дългосрочния макроикономически анализ.

Но тук трябва да обърнем внимание, че с течение на времето концепциите за иновациите и техническия прогрес излизат извън рамките на икономическата теория и се превръщат в предмет на изследване в множество научни области, включително философията, социологията, политологията и етиката. Въпреки, че още през Античността техниката се разглежда като израз на човешкото творчество и умение (Aristotel's Nicomachean Ethics, 2011), един от първите, които ясно посочват влиянието на техническите достижения върху обществения живот е Francis Bacon в неговия Novum Organum още в началото на 17 век (Lord Bacon, 1902). Той отбелязва, че три изобретения, а именно печатарската преса, барута и компаса, са променили целия свят „повече от която и да е империя, секта или звезда".

По-късно, през XX век редица философи, сред които Jacques Ellul (1964), Martin Heidegger (1977), Hans Jonas (1984) и други, насочват вниманието към рисковете, произтичащи от неконтролираното развитие на технологиите. Те поставят въпроси за възможното отчуждение на човека, екологичните последици, етичните дилеми и необходимостта от обществен контрол върху научно-техническия прогрес. Ellul (1964) например счита, че съвременното общество се стреми към максимална ефективност, а това често води до подчиняване на човешките ценности на технологичните изисквания. Heidegger (1977) казва, че технологичното мислене оказва влияние върху човешкото отношение към света и към самия човек. Hans Jonas (1984) е много по-детайлен и обръща внимание на рисковете от развитието на техниката и прогреса, като формулира принципа на отговорността, според който развитието на съвременните технологии налага нов морален дълг към бъдещите поколения и подчертава, че човечеството трябва да предвижда дългосрочните последици от своите технологични решения и да носи отговорност за тях.

Тезите на Jacques Ellul, Martin Heidegger и Hans Jonas за отчуждението и моралната отговорност пред бъдещите поколения, във връзка с иновациите, новите технологии и техническия прогрес, намират своето по-нататъшно развитие в анализите на изследователите на информационното общество от края на XX и началото на XXI век. Manuel Castells (2010) в своя фундаментален труд за възхода на мрежовото общество, въвежда понятието „информационализъм" (информационално,

за разлика от т.нар. информационно общество) като нов технологичен и стопански модел, при който генерирането, обработката и предаването на информация се превръщат в основен източник на производителност, конкурентоспособност и власт (Castells, Vol.1., 2010, p.21). Тази „информационалност“, макар да предлага безпрецедентни възможности за комуникация, сътрудничество и достъп до знание, поражда и нови форми на социално неравенство, дигитално разделение и социално изключване (Castells, Vol.3., 2010). Castells засяга и сериозни философски въпроси за автономията на индивида в свят, все по-силно опосредстван от технологиите (Castells, Vol.2., 2010).

В подобна насока се движи и критическата философия, развивана от Andrew Feenberg (1999), който отхвърля както технологичния детерминизъм, така и наивния технологичен оптимизъм, като настоява, че технологиите не са неутрални инструменти, а въплъщават конкретни социални ценности и властови отношения, поради което тяхното проектиране и внедряване трябва да бъдат обект на демократичен дебат и обществен контрол. Именно подобни разсъждения са база за философското и обществено осмисляне на едно от най-значимите технологични постижения на настоящото време, а именно изкуственият интелект, който съсредоточава в себе си почти всички въпроси, поставени от философията относно технологии, иновации и технически прогрес през последния половин век, касаещи природата на познанието, границите на човешката автономия, моралната отговорност и бъдещето на самия човешки вид.

3. Изкуствен интелект – философски измерения, предизвикателства и бъдещи насоки

Въпреки изключителната актуалност на темата, в научното пространство за изкуствения интелект (ИИ) няма особено много кратки и точни определения. За него може да се каже, че представлява такива изчислителни системи, които могат да изпълняват задачи, които традиционно се свързват с човешкото познание. Според Европейския парламент (2020), ИИ е „способността на една машина да демонстрира способности, присъщи за хората – да разсъждава, да се учи, да планира или да твори“.

С навлизането във всички сфери на обществения живот, философският интерес към тази област също се задълбочава и става многопластов. Особено с напредването на самата технология, отнасяща се до ИИ, се наблюдават различни гледни точни относно използване, ползи и рискове, възможности за регулации и т.н. Всъщност още в началото на XXI век темата вече е актуална и е разглеждана в множество аспекти.

Сравнително оптимистичен поглед представя Ray Kurzweil (2005, p.7), който защитава тезата за наближаваща технологична „сингулярност“ – момент, в който темповете на технологично развитие ще станат много

високи, а изкуственият интелект толкова мощен, че ще доведе до качествено, необратимо преобразуване на човешката цивилизация, включително до възможност за сливането му с биологичния интелект. Доста по-критично гледа на развитието на ИИ Yuval Noah Harari (2014) и предупреждава, че подобно развитие би могло да доведе до постепенно прехвърляне на властта за вземане на решения от хората към алгоритмите. Той обръща и специално внимание, че с наличието на такъв силен инструмент като новите технологии, особено в области като генетика, биотехнологии и други, човечеството трябва да бъде много по-отговорно към заобикалящата екосистема.

Интересна перспектива относно съвременното информационно общество, в т.ч. и от философска гледна точка, предлага Luciano Floridi (2014), който разглежда навлизането на цифровите и интелигентните технологии като „четвърта революция“ в разбирането на човека за собственото му място във вселената, след тази на Николай Коперник за децентрализацията на Земята, на Чарлз Дарвин за биологичната обвързаност на човека с останалия животински свят и на Зигмунд Фройд за ограничеността на съзнателния контрол над собствената психика. Floridi (2014, p.94) въвежда понятието „инфосфера“, представляваща съвкупната информационна среда, в която живеят съвременните хора и определя човека като „инфорг“ (informational organism), чиято идентичност е неразривно преплетена с информационните технологии, с които той все по-плътно съжителства. Авторът измества философския фокус от размишленията относно същността на машината към такива, отнасящи се до съществуването ни в свят, обитаван съвместно от хора и интелигентни системи.

Друго, много задълбочено изследване върху философските и екзистенциалните измерения на изкуствения интелект, е това на Nick Bostrom (2014), който в своя труд за суперинтелигентността анализира сценарии, при които изкуственият интелект би могъл да надмине човешките способности в почти всички области. Bostrom (2014) стига до въпросът как човечеството би могло да запази контрол над нещо, чиито способности значително надхвърлят неговите собствени. Той разглежда възможности, при които системи с различни крайни цели да развият сходни междинни подцели като самосъхранение, натрупване на ресурси, съпротива срещу промяна на собствените си цели и т.н., които потенциално да застрашат човешкия контрол. Тези анализи нареждат изкуствения интелект сред най-сериозните екзистенциални рискове, пред които е изправено човечеството, редом с войни, пандемии, климатичните промени и налагат необходимостта от превантивно етично и институционално регулиране.

Размишлявайки върху рисковете, произхождащи от развитието на ИИ, съвременната философска мисъл се насочва към практически

ориентирани отговори. Stuart Russell (2019) предлага преосмисляне на базовите задачи, с които се създава изкуствения интелект чрез т.нар. „съгласуване на ценностите“ (value alignment). Той счита, че системите трябва да бъдат проектирани не с фиксирани, зададени предварително цели, а с изначална несигурност относно човешките предпочитания, която да ги мотивира постоянно да се съобразяват с тях и да се учат от реалните нужди на хората.

Паралелно с философските публикации, международната общност също предприема конкретни регулаторни стъпки. Тук следва да посочим Препоръката на ЮНЕСКО за етиката на изкуствения интелект (2021) и Регламентът на Европейския съюз за изкуствения интелект (2024), които утвърждават принципи като човешки надзор, прозрачност, недискриминация и отчетност като задължителни изисквания при разработването и внедряването на интелигентни системи. По този начин философията разсъждаваща върху технически прогрес, иновации, а вече и изкуствен интелект, макар да води началото си от въпроси относно природата на познанието и битието, се превръща в неразделна част от практическото управление на технологичния риск в началото на XXI век.

Изхождайки от всичко казано до тук, може да се предложат поне няколко насоки за предстоящи действия:

- При бъдещи анализи на техническия прогрес, иновациите и ИИ, вместо да бъдат разглеждани в изолирани дисциплинарни рамки, би било значително по-подходящо да се задълбочи интердисциплинарния подход, съчетавайки икономически, философски, социологически, правни и други перспективи.
- Във връзка с дискусиите относно въвеждане на етични регулации върху новите технологии и иновациите, в т.ч. и за ИИ, би било по-удачно те да действат още от етап проектиране, а не едва при завършен готов продукт.
- Необходимо е да се разработят дългосрочни стратегии за отговорност към бъдещите поколения, следвайки принципите на отговорността, особено в области с необратими последици като генетика, биотехнологии, автономни системи и т.н.
- Задължително трябва да продължи изследването на екзистенциалните рискове от новите технологии и иновациите, за да не изостава осмислянето на възможните проблеми, свързани с тяхното развитие и темповете на техническия прогрес, а и за да не се допусне „бухалът на Минерва да излети твърде късно“ (Hegel, 2001), отчитайки неимоверно бързото развитие на изкуствения интелект.

4. Заключение

Докладът показва, че техническият прогрес и иновациите са неизменна съставна част от развитието на човешката цивилизация –

фактори, които едновременно движат икономическия растеж и предизвикват дълбока философска рефлексия. През вековете се наблюдава постепенно изместване на фокуса, от възхищение пред техническите постижения (Bacon) към критично осмисляне на техните социални и екзистенциални последици (Ellul, Heidegger, Jonas). Навлизането в информационната епоха (Castells, Feenberg) допълнително усложнява картината, показвайки, че технологиите никога не са ценностно неутрални, а носят конкретни властови и социални измерения. Изкуственият интелект се очертава като кулминационна точка на този процес, защото концентрира в себе си почти всички философски въпроси, поставяни през вековете за природата на познанието, границите на човешката автономия и моралната отговорност. Спектърът от гледни точки, от оптимизма на Kurzweil, през предупрежденията на Harari, до екзистенциалния анализ на Bostrom показва, че няма единно мнение относно бъдещето, което ИИ ще донесе. Именно затова съвременните философия и наука все по-осезаемо се насочват от чисто теоретичен анализ към практически ориентирани решения, като „съгласуването на ценностите“ и конкретните международни регулаторни инициативи. В крайна сметка има достатъчно аргументи, че осмислянето на техническия прогрес не може да бъде отделено от неговото етично и обществено управление, а бъдещето на технологичното развитие ще зависи в голяма степен от способността на обществото да съчетае иновациите с отговорност и предвидливост.

Използвани източници

Aristotel’s Nicomachean Ethics (2011), Robert C. Bartlett and Susan D. Collins, The University of Chicago Press, p.p. 119-120 Available at: https://dn760109.eu.archive.org/0/items/AristotlesNicomacheanEthics/Aristotles%20-%20Nicomachean%20Ethics.pdf [Accessed: 21.07.26];

Bostrom, N. (2014). Superintelligence. Paths, Dangers, Strategies. Oxford University Press. UK. Available at: https://repo.darmajaya.ac.id/5339/1/Superintelligence_%20Paths%2C%20Dangers%2C%20Strategies%20%28%20PDFDrive%20%29.pdf [Accessed: 03.08.26];

Castells, M. (2010). The Information Age. Vol.1. Economy, Society, and Culture The Rise of the Network Society. Second edition with a new preface. Blackwell Publishing Ltd. Available at: https://urb.bme.hu/wp-content/uploads/2014/05/manuel_castells_the_rise_of_the_network_societybookfi-org.compressed.pdf [Accessed: 30.07.26];

Castells, M. (2010). The Information Age. Vol.2. The Power of Identity. Second edition. with a new preface. A John Wiley & Sons, Ltd., Publication. Available at: https://cdn.oujdalibrary.com/books/1001/1001-the-power-of-identity-the-information-age-economy-society-and-culture-volume-ii-

second-edition-information-age-series-(www.tawcer.com).pdf [Accessed: 30.07.26];
Castells, M. (2010). The Information Age. Vol.3. End of Millennium. Second edition. with a new preface. A John Wiley & Sons, Ltd., Publication. Available at: https://www.mediastudies.asia/wp-content/uploads/2016/09/Manuel_Castells_End_of_Millennium_The_Information_Age.pdf [Accessed: 30.07.26];
Ellul, J. (1964). The Technological Society. Alfred A. Knopf, Inc. New York. Available at: https://monoskop.org/images/5/55/Ellul_Jacques_The_Technological_Society.pdf [Accessed: 27.07.26];
European Union. (2024). Document 32024R1689. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024. Available at: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/ALL/?uri=CELEX:32024R1689 [Accessed: 04.08.26];
Feenberg, A. (2002).Transforming technology: A Critical Theory Revisited Oxford University Press, Inc., 2nd ed. Available at: https://monoskop.org/images/d/d8/Feenberg_Andrew_Transforming_Technology_A_Critical_Theory_Revisited.pdf [Accessed: 30.07.26];
Floridi, L. (2014). The Fourth Revolution. How The Infosphere Is Reshaping Human Reality. Oxford University Press. Available at: https://issc.al.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/2/2022/05/Luciano-Floridi-The-Fourth-Revolution_-How-the-infosphere-is-reshaping-human-reality-Oxford-University-Press-2014.pdf [Accessed: 04.08.26];
Harari. Y. N. (2014). Sapiens. A Brief History of Humankind. Penguin Random House Company. Available at: https://cpcglobal.org/publications/Sapiens%20A%20Brief%20History%20of%20Humankind.pdf [Accessed: 03.08.26];
Hegel, G.W.F. (2001). Philosophy of Right. Batoche Books Limited. Available at: https://socserv2.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/hegel/right.pdf [Accessed: 04.08.26];
Heidegger, M. (1977). The Question Concerning Technology and Other Essays. Garland Publishing Inc. New York & London, 1977. Available at: https://monoskop.org/images/4/44/Heidegger_Martin_The_Question_Concerning_Technology_and_Other_Essays.pdf [Accessed: 27.07.26];
Jonas, H. (1984). The imperative of responsibility: in search of an ethics for the technological age. Chicago: University of Chicago Press. 1984.
Kurzweil, R. (2005). The Singularity Is Near. Penguin Group Inc. Available at: https://singularity.com/BookExcerpts/TOC%20and%20Chapter%201.pdf [Accessed: 03.08.26];
Lord Bacon (1902). Novum Organum. New York, P.F.Collier & Son, p.p. 103-104. Available at:

https://sites.pitt.edu/~jdnorton/teaching/Empiricism/pdfs/Bacon_Novum%20Organum_Bk1.pdf [Accessed: 21.07.26];
Romer, P. M. (1986). Increasing Reurns and Long-Run Growth. Journal of Political Economy. vol. 94, (5). The University of Chicago. p.p. 1002 - 1037 Available at: https://paulromer.net/speeding-up-and-missed-opportunities-evidence/IncreasingReturns.pdf [Accessed: 10.07.26];
Rosenberg, N. (1982). Inside the Black Box: Technology and Economics. Cambridge: Cambridge University Press, p. 3.
Rosenberg, N. & Mowery. D. (1991). Technology and the Pursuit of Economic Growth. Cambridge University Press. Available at: https://ps.1lib.sk/book/YpZqRQrbOK/technology-and-the-pursuit-of-economic-growth.html?dsource=recommend [Accessed: 10.07.26];
Russel, S. (2019). Human-Compatible Artificial Intelligence And The Problem Of Control. Viking. Available at: https://maxkasy.github.io/home/files/other/ML_Econ_Oxford/human_compatible.pdf [Accessed: 04.08.26];
Schumpeter, J. A. (1934). The Theory of Economic Development. Harvard University Press. Available at: https://cruel.org/books/hy/shortschumpeter/SchumpeterTheoryofEconDev.pdf [Accessed: 16.07.26]
Solow, R. M. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth. Quarterly Journal of Economics, 70 (1), p.p.65–94. Available at: http://piketty.pse.ens.fr/les/Solow1956.pdf [Accessed: 10.07.26];
UNESCO. (2021). Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381137 [Accessed: 04.08.26];
Европейски парламент. (2026). Изкуственият интелект: какво представляваи как се използва. Available at: https://www.europarl.europa.eu/topics/bg/article/20200827STO85804/izkustveniiat-intelekt-kakvo-predstavliava-i-kak-se-izpolzva [Accessed: 30.07.26]